

Araştırma Makalesi/Research Article

AYINTABÎ ABDULLAH NECÎB'İN HAMRİYYE KASİDESİ TERCÜMESİ

The Translation of Ayıntabi Abdullah Najib's Khamriyya Ode

Doç. Dr. Muhammet İNCE

Karabük Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı
mince@karabuk.edu.tr
Karabük/TÜRKİYE

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 09.02.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 26.06.2025
Yayın Tarihi / Published Date: 25.10.2025

Atıf/Citation

İnce, Muhammet. "Ayıntabî Abdullah Necîb'in Hamriyye Kasidesi Tercümesi". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 11/23 (Güz2025), 21-44.

10.28981/hikmet.1636227

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve

Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE

(Committee on Publication Ethics)'un

Editör ve Yazarlar için yayımlanmış

olduğu uluslararası standartlar dikkate

alınmıştır.

ÖZ

Tasavvuf edebiyatının önemli şahsiyetlerinden İbnü'l-Fârîz, Türk İslam edebiyatında büyük ilgi görmüştür. Onun en önemli eserlerinden biri olan Hamriyye kasidesi, şaraba ait isimlerden ve sıfatlardan hareketle vahdet düşüncesini, ilahi aşkı ve muhabbeti ince bir üslupla işler. Mecazlı söyleyişleri, sembolik ifadeleri ve derin kavramsal yapısı, bu kasidenin tercüme ve şerh edilmesini gerekli kılmıştır. Nitekim eserin Arapça ve Farsçanın yanı sıra pek çok Türkçe şerhi ve tercümesi ortaya çıkmıştır. Tespit edilenlerin hemen hepsi tez, kitap ve makale gibi farklı türden akademik çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmada ise Antepli Abdullah Necîb tarafından kaleme alındığı tespit edilen Türkçe manzum bir tercümesi ele alınmıştır. Eserin literatürdeki yerinin ve öneminin anlaşılması adına Hamriyye kasidesinin bugüne kadar ortaya çıkan Türkçe tercüme ve şerhleri kısaca tanıtılmıştır. Abdullah Necîb'in hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, eserin incelenmesi yapılarak metni ortaya konulmuştur. Kasidenin sadece 33 beytini ele alan Abdullah Necîb'in, tercümesini geleneksel tercüme anlayışına uygun bir dil ve üslupla kaleme aldığı görülmüştür. Araştırma neticesinde Abdullah Necîb'in hayatı ve eserlerine dair bazı notlara ulaşılmış ve Hamriyye kasidesinin XVI. asırdan günümüze kadar yazılan Türkçe tercüme silsilesine bir yenisi daha eklenerek literatüre katkı sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Edebiyatı, İbnü'l-Fârîz, Hamriyye, Abdullah Necîb, Tercüme.

ABSTRACT

Ibn al-Fârîd, one of the prominent figures in Sufi literature, has received significant attention in Turkish Islamic literary circles. One of his most celebrated works, the "Khamriyya Qasida", delicately expresses the concept of "wahdat", divine love, and spiritual longing through names and attributes associated with wine. Its rich use of metaphor, symbolic language, and profound conceptual depth has necessitated both translation and commentary. Accordingly, numerous Turkish translations and commentaries have been produced in addition to those in Arabic and Persian, most of which have become the subject of academic works such as theses, books, and articles. This study focuses on a Turkish verse translation attributed to Abdullah Najib of Antep. In order to contextualize the significance of this work, earlier Turkish translations and commentaries of the Khamriyya are briefly introduced. Information about Abdullah Najib's life and literary contributions is also provided. Najib translated only 33 couplets of the qasida, and his translation adheres to a traditional style and linguistic approach. As a result of this research, new biographical details about Abdullah Najib have been uncovered, and this study adds a new contribution to the tradition of Turkish translations of the Khamriyya Qasida from the 16th century to the present. bu bölümü yazılmalıdır.

Keywords: Ottoman Literature, Ibn al-Fariz, Khamriyya, Abdullah Najib, Translation.

Giriş

Arapça kasideler, İslam edebiyatının en köklü ve önemli şiir türlerinden biridir. Klasik Arap edebiyatında ortaya çıkan kasidelerde, İlk dönemlerde kabile övgüsü, kahramanlık ve aşk gibi konular işlenirken, İslamiyet'in doğuşuyla birlikte bu şiirlerde Hz. Muhammed'e duyulan sevgi, Allah'a yöneliş ve maneviyat ön plana çıkmıştır. Zamanla felsefi ve tasavvufi konular ağırlık kazanmıştır. İslam medeniyetinin estetik anlayışını ve manevi derinliğini yansıttığı için kültürel ve sanatsal açıdan da değerli olan kasideler, Osmanlı uleması ve şairleri tarafından sıklıkla Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. 16-18. yüzyıllarda yoğunlaşan çeviri faaliyetleri, dinî-tasavvufi edebiyatın gelişimine katkı sunduğu gibi Osmanlı edebiyatının hem dil hem de muhteva bakımından zenginleşmesini sağlamıştır. Osmanlı edebiyatında tercüme ve şerh edilen kasidelerden biri de İbnü'l-Fâriz'in "Hamriyye" kasidesidir.

576 (1181) tarihinde Mısır'da doğan Ömer İbnü'l-Fâriz, ilk eğitimini babası Ebu Hasan Ali el-Fâriz'den alır. Gençlik yıllarında hadis, tefsir ve fıkıh gibi İslam'ın temel konularını oluşturan zahirî ilimleri dönemin önemli âimlerinden okuyarak eğitimini tamamlar. Manevi yönünü geliştirmek için yalnız kalmaya ve seyahat etmeye başlayan İbnü'l-Fâriz, Şeyh Bakkâl adında bir zatın işaretleriyle Mısır'dan ayrılır, 613/1216 tarihinde Mekke'ye gider. 628/1230 tarihine kadar Hicaz ve Mekke'de kalır. Buralarda geçirdiği çileli on beş yıldan sonra arzuladığı maneviyatı yakalayıp olgunlaşan İbnü'l-Fâriz, tekrar Mısır'a döner. Ezher Camii'nde vaizlik ve hatiplik yapar. Bu görevindeyken 632 (23 Ocak 1235) tarihinde vefat eder. Şiirlerinin önemli bir kısmını Mısır'a döndükten sonra kaleme almıştır (Dahdâh, 2003; el-Münâvî, ty., 497-501).

İbnü'l-Fâriz'in günümüze ulaşan tek eseri, içinde çoğunluğu kasidelerin oluşturduğu *Divan*'ıdır. *Divan*'da yer alan Taiyye (Nazmû's-Sülûk) kasidesi ve çalışmamızın konusunu teşkil eden Hamriyye (Mîmiyye) kasidesi en meşhur şiirlerindendir. Bahr-i tavîlin "feûlün mefâîlün feûlün mefâîlün" kalıbıyla yazılan kaside 41 beyitten oluşmaktadır. 23-30. beyitlerin İbnü'l-Fâriz'e aidiyeti şüpheli olduğu veya ittihad ve hulûl anlayışını yansıttığı için bazı nüshalarda bu beyitlere yer verilmemiştir. *Hamriyye* kasidesi üzerine yapılan tercüme ve şerhlerde söz konusu beyitler çıkarılmış, geri kalan 33 beyit dikkate alınmıştır.¹

İlahi muhabbet konusunu, içkiye ait özellikleri istiare ederek anlatan İbnü'l-Fâriz, dile getirdiği muhabbeti vahdet-i vücûd zemini üzerinde inşa etmiştir. İbnü'l-Fâriz'in kullandığı mazmunlar ve mecazlı söyleyişler kasidenin tercüme ve şerh edilme ihtiyacını doğurmuştur. Bu sebeple kasidenin Arapça, Farsça ve Türkçe çok sayıda tercüme ve şerhi yapılmıştır. Dâvûd-i Kayserî'nin (öl. 751/1350) *Şerhu'l-Kasîdeti'l-Mîmiyye*'si, İbn Habîb Safadî'nin (915/1509) *Talîka ale'l-Kasîdeti'l-Hamriyye*'si, Kemalpaşazâde'nin (öl. 940/1534) *Şerhu'l-Kasîdeti'l-Hamriyye*'si, Sibtu'l-Marsafî'nin (öl. 965-66/1558-59) *ez-Züccâcetü'l-Billûriyye fi-Şerhi'l-Kasîdeti'l-Hamriyye*'si, Safiyyüddin Muhammed Geylânî'nin (öl. 1010/1602) *Şerhu'l-Kasîdeti'l-Hamriyye*'si, Bedreddîn

¹ Beyit sayısındaki ihtilafa dair bilgi için bk.: Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi no.: 00814-018, vr. 290-291.

Bûrînî'nin (öl. 1024/1615) *Bahru'l-Fâ'iz fî-Şerhi Dîvânî İbni'l-Fâriz'i*, Abdulganî Nâblusî'nin (öl. 1143/1731) *Keşfü's-Sirri'l-Gâmız fî-Şerhi Dîvânî İbni'l-Fâriz'i*, İbn Acîbe'nin (öl. 1224/1809) *Şerhu Hamriyyeti İbni'l-Fâriz'i* ve Emîn Hûrî'nin (1338/1919) *Cilâ'ü'l-Gâmız fî-Şerhi Dîvânî'l-Fâriz'i* kasidenin Arapça şerhlerini oluştururken; Hemedânî'nin (öl. 786/1385) *Meşâribü'l-Ezvâk'ı*, Abdurrahman Câmî'nin (öl. 898/1492) *Levâmi-i Şerh-i Kasîde-i Hamriyye'si* ve İdrîs-i Bitlisî'nin (öl. 926/1520) *Şerh-i Kasîde-i Hamriyye'si* kasidenin Farsça şerhleridir.

Kasidenin Arapça ve Farsçanın yanı sıra çok sayıda Türkçe tercüme ve şerhi bulunmakta hatta Türkçe olanlar sayıca daha fazladır. Arapça ve Farsça yazılanların ise bir kısmı yine Türk asıllı âlimler tarafından kaleme alınmıştır. Kasidenin şimdiye dek tespit edilen tercüme ve şerhlerin hemen hepsi tez, kitap ve makale gibi akademik çalışmaya konu olmuştur.

Bu çalışmada ise Hamriyye kasidesinin tespit edilen yeni bir tercümesi literatüre kazandırılmıştır. Antepli Abdullah Necîb tarafından Türkçe ve manzum olarak kaleme alınan bu tercüme, 26 Şevval 1191 (27 Kasım 1777) tarihinde tamamlanmıştır. Eserin literatürdeki yerinin ve öneminin anlaşılması adına Hamriyye kasidesinin bugüne kadar tespit edilen Türkçe tercüme ve şerhleri kısaca tanıtılmış, ardından tercümenin yazarı Abdullah Necîb'in hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak eserin biçim özellikleri ve tercüme yöntemine dair bilgiler verilip metni ortaya konulmuştur.

I. Hamriyye Kasidesinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri

Hamriyye kasidesinin yukarıda adları verilen tercüme ve şerhleri dışında çok sayıda Türkçe tercüme ve şerhi de bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Türkçe olanlar kısaca tanıtılacak ardından Abdullah Necîb'in tespit edilen Türkçe manzum tercümesine yer verilecektir.

1. Abdüsselâm b. Nu'mân b. Halîl: Şerhu'l-Kasîdeti'l-Hamriyye

Abdüsselâm b. Nu'mân (öl. 1000/1591-1592[?]), 41 beyitten oluşan Hamriyye kasidesinin sadece 33 beytini şerh etmiştir. Kasideyi beyitler hâlinde açıklayan yazar, ilk olarak beyitlerde geçen kelimeleri dil bilgisi kuralları çerçevesinde tahlil etmiş, gerekli gördüğü yerde kelimelerin anlamlarını vermiştir. Ardından bazen beyitleri belâgat ilmi açısından incelemiştir. Bu tür tahlilleri yaparken kimi zaman soru-cevap tekniğini kullanarak tartışmacı bir üslupla açıklamalarını genişletmiş, ileri sürdüğü düşünceleri, çoğunlukla ayetlerden örnek göstermek suretiyle delillendirmiştir. Daha sonra “Muhassal-i Kelâm ve Meâl-i Merâm” başlığıyla beyitte kastedilen anlamı verip bitirmiştir (İnce, 2018, 78-80). Eser üzerine, biri makale (Akdağ, 2017) diğeri doktora tezi (İnce, 2018) olmak üzere yapılmış iki çalışma bulunmaktadır.

2. İsmâîl Ankaravî: Şerh-i Kasîde-i Hamriyye

Kasidenin sadece 33 beytini şerh eden Ankaravî (öl. 1041/1631), her beyitten sonra “el-Lugât” başlığı altında beyitteki kelimelerin sözlük anlamını verip ses ve biçim açısından incelemesini yapmıştır. “el-Îrâb” başlığı altında kelimeleri yapı ve tür bakımından ele alıp cümle içindeki işlevine göre Arapça nahiv kuralları çerçevesinde tahlil etmiştir. “el-Mânâ” başlığı altında beytin

tercümesini yapmış, “et-Tahkîk” başlığı altında ise beyitlerin tasavvufi anlamı üzerinde durmuş ve beyitleri vahdet-i vücûd anlayışı doğrultusunda yorumlamıştır (Abdel-Maksoud, 2000, 33; İnce, 2018, 84).

3. Şeyhî Abdülmecid Sivasî: Terceme-i Kasîde-i Hamriyye

Abdülmecid Sivasî (öl. 1049/1639) tarafından kaleme alınmıştır. Hamriyye kasidesinin 33 beytinin manzum tercümesi olan eser, “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle yazılmıştır (Yıldırım, 2015).

4. Vehbî Yemânî: Şerh-i Hamriyye-i Fârîziyye

Kasidenin 37 beytini şerh eden Yemânî (öl. 1065/ 1654-1655’ten sonra), beyitlerin Arapça asıllarını verdikten sonra beytin ilk olarak Türkçe tercümesini yapmış, sonrasında tasavvufi arka planını göz önünde bulundurarak şerhini yapmıştır. Şerh sırasında kelimelerin metin içi bağlamda kazandıkları anlamlarını vermiş, bazen kelimelerin gramer açıklamalarına da yer vermiştir. Şerhte ayet ve hadislerin yanı sıra birçok edebi ve tasavvufi kaynaktan faydalanılmıştır (Özçakmak, 2022).

5. Şifâî Mehmed Dede: Hediyyetu’r-Rahme

Kasidenin 33 beytini şerh eden Şifâî Mehmed Dede (öl. 1081/1671), Dâvûd-i Kayserî, Muhammed-i Hemedânî ve Abdurrahman-ı Câmî şerhlerinde olduğu gibi şerhe muhabbet kavramına açıklık getirmekle başlamıştır. Kasideyi beyitler halinde ele alan şarih, beyitleri “el-Lugat ve’l-Îrâb” ve “el-Mânâ” olmak üzere iki başlıkta açıklamıştır (Yar - Ceylan, 2020, 534-541).

6. Müellifi Meçhul: Farsça-Türkçe Manzum Tercüme

Hamriyye kasidesinin 33 beyti manzum olarak tercüme edilmiştir. 17. asrın ikinci yarısından önce kaleme alınan eserin müellifi bilinmemektedir. Tercümede beyitlerin önce Arapça asılları verilmiş, ardından her bir beyit önce Farsça sonra Türkçe bir beyitle tercüme edilmiştir (İnce, 2024, 17).

7. Salâhî Abdullah Efendi: Tercümetü’l-Aşk

Salâhî Abdullah Efendi (öl. 1197/1782), Hamriyye kasidesinin 33 beytini tercüme ve şerh etmiştir. Mollâ Câmî’nin şerhinden çok istifade eden Salâhî, ilk olarak beyitte geçen kelimelerin ses, yapı ve anlamlarını açıklamış, ardından “Terceme-i Beyt” başlığı altında kasidenin her bir beytini Türkçe bir beyitle tercüme etmiştir. Daha sonra “yani” sözüyle başlayan cümlelerle beytin kısa bir açıklamasını yapmıştır. Bu kısım, Câmî’nin şerhinde “Mî-gûyed” alt başlığı altında yaptığı açıklamalara çok benzemektedir. Son olarak ilgili beytin tasavvufi anlamı üzerine yoğunlaşmıştır. Uzun açıklamaların yer aldığı kısımda Salâhî, büyük oranda Câmî’nin “Lâmia” başlığı altında yaptığı tasavvufi yorumları tercüme etmiş ve Câmî’nin rubailerinden de bir veya birkaçına yer vermiştir (İnce, 2018, 92-95).

8. Abdullah Necib Ayıntabî: Hamriyye Kasidesinin Manzum Tercümesi

Abdullah Necib Ayıntabî (öl. 1219/1804), kasidenin 33 beytini manzum olarak tercüme etmiştir. Çalışmamıza konu olan bu tercüme aşağıda incelenmiştir.

9. Kara Mustafa Hulûsî Alâiyevî: Leme'âtu'l-Berkiyye fî-Şerhi Kasîdeti'l-Mîmiyye

Türk edebiyatında ilk defa 41 beytin tamamının şerhi olan bu eser, Kara Mustafa Hulûsî Alâiyevî (öl. 1304/1886) tarafından kaleme alınmıştır. Eser, yazarın vefatından sonra 1310 yılında Matbaa-ı Osmâniye'de basılmıştır. Önceki şarihlere göre daha sistemli bir yol takip eden Alâiyevî, beyitleri “el-Lugat”, “el-Îrâb”, “Mânâ-yı Lugavîsi”, “Mânâ-yı İşâretî” ve “Lema” gibi başlıklar altında ele almıştır. “el-Lugat” başlığı altında kelimelerin sözlük manasının yanı sıra kelimenin doğru okunuşunu ortaya koymak için kelimenin hareke ve sükûnunu, veznini, hangi baptan olduğunu açıklamıştır. “el-Îrâb” başlığı altında cümle bilgisi; beyitteki teşbih, istiare, iştikak ve cinas gibi söz ve anlam sanatlarına değinmiştir. “Mânâ-yı Lugavîsi” başlığı altında beyitleri zahiri mânaya göre tercüme edip nesre çevirmiştir. “Mânâ/Mânâ-yı İşâretî” başlığı altında ise beyitte geçen kelimelerin işret ettiği tasavvufi manalardan hareketle beyitleri yeniden açıklayıp yorumlamıştır. “Lem'â” başlığı altında beyitlerin tasavvufi açıklamasını yapmıştır (İnce, 2018, 100-105).

10. Mehmed Saîd: Tarab-Engîz

Kasidenin 33 beytinin şerhi olan eser Mühendisiyân Matbaası'nda basılmıştır (1288). Kasideyi beyitler hâlinde şerh eden Mehmed Saîd (öl. 1313/1896), metnin müfredatını ve kavramlarını açıklamadan beyitleri süslü ve ağdalı bir dille şerh etmiştir (İnce, 2018, 97).

11. Ahmed Sâfi Bey: İbnü'l-Fâriz'in Kasîde-i Hamriyye Tercümesi

Kasidenin 41 beytini tercüme etmiştir. Tercüme, Ahmed Sâfi Bey'in (öl. 1926), *Sefînetü's-Sâfi* isimli yazma eserinin 18. cildin 3007-3021 sayfaları arasında yer almaktadır. Ahmed Sâfi Bey, tercümesine kısa bir girişle başlamıştır. Giriş kısmında, önceki tercüme ve şerhler hakkında kısa bir değerlendirmede bulunmuştur. Tercüme kısmında, her bir beyti “Meâlî” başlığıyla sade ve anlaşılır bir dille tercüme etmiştir (Ak, 2016, 137; İnce, 2018, 110).

12. Mehmed Nâzım Paşa: İbnü Fâriz Tercümesi

Hicri 1328 yılında, İbnü'l-Fâriz'in “Yâiyye” ve “Râiyye” kasidelerine yazmış olduğu şerhler ile “Mîmiyye” (Hamriyye) kasidesine yazmış olduğu şerhi, *İbn-i Fâriz Tercemesi* adıyla birlikte basmıştır (1330). Kasidenin 41 beytini şerh eden Mehmed Nâzım (öl. 1926), her beyitten sonra “Mahsûl-i Beyt” başlığıyla önce beyti nesre çevirmiş ardından “Müfredât” başlığı altında kelimelerin anlamlarını açıklamıştır. İhtiyaca binaen irap konularına da girmiştir (İnce, 2018, 106-107).

13. Alî Salâhaddin Yigitoğlu: el-Menhelü'l-Fâ'iz fî-Tercemeti Dîvânî İbnî'l-Fâriz

Bazı şiiirleri hariç, İbnü'l-Fâriz'in divanının tamamını şerh eden Ali Salâhaddin (öl. 1939), bu vesileyle Hamriyye kasidesinin de 41 beytini şerh etmiştir. İki defter halinde kaleme aldığı eserin birinci defterini 21 Kânunuevvel 1936 yılında, ikinci defterini 3 Şubat 1937 yılında tamamlamıştır (İnce, 2021, 35). Eser, Muhammet İnce tarafından bir incelemeyle birlikte yeni harflerle yayımlanmıştır.

14. Tâhirü'l-Mevlevî: Levâmî' Tercümesi

Bu eser, Hamriyye kasidesi üzerine yapılmış ayrı bir tercüme olmayıp, Mollâ Câmi'nin Hamriyye kasidesine yazmış olduğu Farsça şerhinin Türkçe tercümesidir (İnce, 2021, 44). Halil Karabulut, Tahirü'l-Mevlevî'nin (öl. 1951) bu tercümesi üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2014). Muhammet İnce ise eseri, *Üzüm Çubuğu Yaratılmadan Evvel Levâmi-i Şerhi Kasîde-i Hamriyye* adıyla yayımlamıştır (2021).

15. Yusuf Ziyâ (1937'den sonra): Tercümetü Hamriyyeti İbni'l-Fâriz

Kasidenin 33 beytin tercüme ve şerhidir. "Birkaç Söz" başlıklı bir ön sözle başlayan eser, miladi 1937 tarihinde kaleme alınmıştır. Hamriyye kasidesiyle birlikte Mollâ Câmi'nin Hamriyye üzerine Farsça olarak yazmış olduğu rubailer ile Muhammed Rıza İbnü'n-Nahvî'nin Hamriyye kasidesine yazmış olduğu Arapça tahmisi birlikte tercüme edilmiştir. Tercüme sırasında Hamriyye kasidesinin ilk yirmi beyti ayrıca manzum olarak da tercüme edilmiştir (İnce, 2024b, 13-14). Yazma hâlinde olan eser, Muhammet İnce tarafından "Sevgilinin Hayaliyle Mest Olduk: Hamriyye Kasidesinin Tercümesi" adıyla bir incelemeyle birlikte yayımlanmıştır (2024).

16. Prof. Ş. U.: Mimiye Kasidesi

Yukarıda adı geçen tercüme ve şerhlerin tamamı eski harflerle kaleme alınmıştır. Kasidenin günümüz harfleriyle ve yakın zamanda yapılmış tercüme ve nazireleri de bulunmaktadır. Yeni harflerle yapılmış tercümelerinden bir tanesi Prof. Ş. U. isimli yazar tarafından yapılmış tercümedir. Prof. Ş. U., kasideden seçtiği 27 beyti tercüme etmiştir. Beyitleri bire bir tercüme etmekten ziyade yorumlayarak çevirmiştir. *Büyük Doğu* dergisinin 11 Ekim 1946 tarihinde çıkan 50. sayısında yayımlanmıştır.

17. Mahmut Toptaş: Kaside-i Hamriye

Diğer bir tercüme, Mahmut Toptaş tarafından yapılan *Kaside-i Hamriye* isimli tercümedir. Toptaş, Hamriyye kasidesinin 40 beytini mensur olarak tercüme etmiştir. Tercüme, *Yönelişler* dergisinin Mayıs 1990'daki 46. sayısında yayımlanmıştır.

18. Mahmut Kaya: Kutsal Aşkın Destanı (el-Kasidetü'l-Hamriyye)

Yeni harflerle yapılan tercümelerden biri de Mahmut Kaya tarafından kaleme alınan *Kutsal Aşkın Destanı (el-Kasidetü'l-Hamriyye)* isimli mensur-manzum tercümedir. Kasideyi beyitler hâlinde ele alan Kaya, 41 beytin tamamını tercüme etmiştir. Her beytin Arapça aslını verdikten sonra mensur tercümesini yapmış, ardından her beyti birer dörtlülle Türkçeleştirmiştir. Kaya'nın tercümesi ilk olarak *Yüzakı* dergisinin Ekim 8, 9, 10 ve 11'inci sayılarında tefrika edilmiş (2005), ardından *İslâmî Edebiyatta Şaheserler* isimli çalışmanın içinde yayımlanmıştır (2018).

II. Ayıntâbî (Antepli) Abdullah Necib'in Hayatı ve Eserleri

Abdullah Necib'in hayatı hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Araştırmamız sırasında Abdullah Necib'in hayatına dair kaynaklarda geçen kısıtlı bilgilerin yanı sıra, eserlerinin başında ve ferağ

kaydında yer alan bilgilerden ve müstensihlerin düştükleri bazı notlardan da istifade edilmiştir.

Hayatı

Abdullah Necîb'in hayatı hakkında bilgi veren kaynaklardan biri, Karslızâde Cemâleddin Mehmed'in *Ayine-i Zurâfâ*'sıdır. Burada verilen bilgiye göre, Mütercim Âsım'ın (öl. 1235/1819) hocası olan Abdullah Necîb, *Şifâ-i Şerîf*, *Şemâil-i Şerîf*, *Devr-i A'lâ*, *Mefâtihü'd-Derîyye* ve *Arâis-i Hâdimî* isimli eserleri şerh etmiş, ayrıca *Nazm-ı Neffîs* isimli manzum bir eser kaleme almıştır. Farklı ilimlerden bazı metin, talik ve haşiye türü eserler kaleme alan Necîb, Antep'te müderris iken Medine-i Münevvere'ye gitmiş, orada vefat etmiştir (Karslızâde, 1314, 66-67).

Abdullah Necîb hakkında bir diğer kaynak ise Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri*'dir. Tâhir de benzer şekilde (Hoca) Necîb Abdullah Efendi'nin, *Kâmûs*'un mütercimi Âsım Efendi'nin hocası ve Antepli olduğunu, ömrünün sonlarında Medine-i Münevvere'ye hicret edip 1219'da (1804-5) "Tebük (Âsî Hurma)" isimli yerde vefat ettiğini söyler. Devamında *Şerh-i Şifâ-i Şerîf* (*Kenzi'l-Vefâ fî-Şerhi's-Şifâ*), *Şerh-i Şemâil-i Şerîfe*, *Şerh-i Devrül-A'lâ li's-Seyhi'l-Ekber*, *Şerh-i Mefâtihü'd-Düriyye*, *Şerh-i Arâis-i Hâdimî*, *Manzûme-i Nazm-ı Neffîs*, *Şerhü Mecâmî'l-Hâdimî*, *Şerh-i Risâle-i Vaz'îyye* ve başkaca eserlerinin olduğunu bildirir (Bursalı Mehmed Tâhir, 2016, 465-466).

Müellif hakkında bilgi veren kaynaklardan biri de Bağdatlı İsmâil Paşa'dır. Yazar, *İzâhü'l-Meknûn*'da Abdullah Necîb'in eserlerini tanıtırken bazen onu Medine-i Münevvere'de müderris olan ve 1219 yılında vefat eden Antepli Hacı Necîb (1747, 2/52), bazen de *Şârihü's Şifâ* müderrisi Antepli Hacı Necîb (1747, 98, 430) olarak tanıtmıştır. *Hediyetü'l-Ârifîn*'de verdiği bilgiye göre ise Ayıntâbî Abdullah Necîb b. [Muhammed] el-Ayıntâbî el-Kâdî el-Haneffî, 1219 yılında Medine'den dönerken Tebük'te vefat etmiştir. *Risâletü'l-Vazîyye*, *Risâletü'l-Vazîyye Şerhi*, Kadı İyaz'ın *Şifâ Şerhi*, *Şemâil Şerhi*, Hâdimî'nin *Arâis Şerhi* ve Hâdimî'nin *Mecâmi Şerhi* (Bağdatlı İsmâil Paşa, 1951, 1/488), müellifin kaleme aldığı eserleridir.

Kaynaklarda yer alan bu bilgiler dışından Abdullah Necîb'in kaleme aldığı eserlerin mukaddimesinde veya ferağ kaydında müellife dair bilgiler bulmak mümkündür. Ayrıca müstensihler tarafından kaydedilen bazı notlar da konunun aydınlanmasına yardımcı olmaktadır. *Kenzü'l-Vefâ fî-Şerhi's-Şifâ* adlı eserin başında müstensih tarafından kaydedilen şu bilgiler kaynaklarda olmayan birçok detayın gün yüzüne çıkmasını sağlamaktadır:

Medîne-i Ayıntâb'da pâ-nihâde-i âlem-i tevellüd ü şühûd olan ekmelü'l-kâmilîn ve efzalü'l-müteverri'în mazinne-i kirâmdan **hudûd-ı ömr-i şerîfi ser-hadd-i hamsîne bâliğ** olmaksızın her fenden **yigirmi iki kıta te'lifât-ı** celîleye muvaffak olmuş ve **kerâmât-ı adîdesi** asrında meşhûr olanlardan işidilmiş ve Medine-i Münevvere'de mücâveretle mukîm iken terk-i dünyâ etmiş olan Necîb Abdullah Efendi'nin *Şerh-i Şifâ*'sıdır (Abdullah Necîb Ayıntâbî, *Kenzü'l-Vefâ fî-Şerhi's-Şifâ*, vr. 1^b).

Müellifin özellikle 50 yaşına gelmeden vefat ettiği ve farklı ilimlerden yirmi iki eser kaleme aldığı bilgisi hiçbir kaynakta bulunmamaktadır.

1219/1804 tarihinde vefat eden müellifin elli yıldan az yaşadığı bilgisi dikkate alındığında, 1169/1755'ten sonra dünyaya geldiği anlaşılmaktadır.

Gerek kaynaklarda gerekse eserlerin giriş ve ferağ kaydında yer alan bilgilerden hareketle yazar hakkında şunları söylemek mümkündür: Seyyid Abdullah Necîb b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Şaban, 1169/1755'ten sonra Antep'te dünyaya gelmiştir. Keramet sahibi büyük bir zat olan Necîb, Antep'te müderrislik yapmış, *Kâmûs*'un mütercimi Âsım Efendi'nin de hocasıdır. Müderris iken Medine-i Münevvere'ye gitmiştir. Dönüşte, 1219 (1804-5) yılında “Tebük (Âsî Hurma)” isimli yerde vefat etmiştir. Çoğunluğu mensur metinler olmak üzere şerh, tercüme, talik, haşiye gibi farklı ilimlerde 22 adet eser ortaya koymuştur. Hakkında bilgi sahibi olunan bu eserlerin çoğu Arapça ve mensur iken *Nazmü'n-Nefs*, *Kasîdetün Musammatatun fî-Medîhati Ukkâşe ve Hamriyye* kasidesinin Türkçe tercümesi olan eserin manzum olduğu görülmektedir. Abdullah Necîb'in kaleme aldığı eserlerin en önemlisi aşağıda hakkında bilgi verilen *Kenzü'l-Vefâ* olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim müellif, bu eserinden dolayı “Şarihü's-Şifâ sahibi/müderrisi Abdullah Necîb” adıyla da anılmıştır.

Eserleri

Yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilen kaynaklarda toplam 11 eserin adı geçmektedir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserlerde BY00003165 numara ile kayıtlı mecmuanın içerisinde, *Kasîdetün Musammatatun fî-Medîhati Ukkâşe, Risâle fî-Hadîsi Men Teşebbhe bi-Kavmin* ve çalışmamıza konu olan *Hamriyye Kasidesi'nin Türkçe Manzum Tercümesi* olan üç eseri daha tespit edilmiştir. Hakkında bilgi sahibi olduğumuz toplam 14 eserden 11 tanesinin yazma nüshaları farklı kütüphanelerde yer aldığı görülürken *Şemâil* şerhi, *Mecâmiu'l-Hakâik* şerhi ve *Nazmü'n-Nefs* isimli eserlerinin metnine henüz rastlanmamıştır. Tamamı yazma hâlinde olan eserler aşağıda kısaca tanıtılmıştır. Eserin isimleri

1. *Kenzü'l-Vefâ fî-Şerhi's-Şifâ*: Kâdî İyâz tarafından 535 (1140-41) tarihinde kaleme alınan *eş-Şifâ* adlı eserin şerhidir. Kâdî İyâz'ın Hz. Peygamberin yüceliğini, ona gösterilmesi gereken saygıyı ve onun Müslümanlar üzerindeki haklarını ortaya koymak için kaleme aldığı bu eseri, yazıldığı günden itibaren İslâm dünyasında büyük ilgi görmüş, üzerinde şerh, haşiye, ihtisar ve tercüme şeklinde çok sayıda çalışma yapılmıştır (Kandemir, 2010, 134-138). Onlardan biri de Seyyid Abdullah Necîb Efendi'nin kaleme aldığı *Kenzü'l-Vefâ fî-Şerhi's-Şifâ* adlı Arapça iki ciltlik şerhidir. Yazma hâlinde olan eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar bölümünde olup birinci cildi 00031, ikinci cildi 00032 numarada kayıtlıdır. Eserin birinci cildi 1268 tarihinde Seyyid Muhammed Nâcî tarafından istinsah edilmiştir. Abdullah Necîb, ikinci cildin sonunda eserine *Kenzü'l-vefâ fî-Şerhi's-Şifâ* adını verdiğini ve bu ismin aynı zamanda eserin yazılış tarihini ifade ettiğini belirtmiştir. Ebcded hesabına göre eserin 1205 (1790/1791) tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır.² Bu nüshanın ikinci cildi 1268 yılında Hacı Hüseyinzâde Seyyid Hâfız Muhammed Ayıntâbî tarafından Şarih Abdullah

² Nitekim müstensih de “Kenzü'l-Vefâ fî-Şerhi's-Şifâ” isminin altına kırmızı kalemle 1205 rakamını yazmıştır.

Necîb Efendi'nin el yazısından istinsah edilmiştir (Abdullah Necîb Ayıntâbî, Yazma Bağışlar, 00032, 1205 vr. 316b). Eserin Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Emanet Hazinesi Kitaplığı, no.: 000657 ve 000658'de ve Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Zeytinoğlu Koleksiyonu, no.: 43Ze423'te kayıtlı nüshaları bulunmaktadır.

2. Şerhu Şemâil: Ebu İsa et-Tirmizî'nin Hz. Peygamber'in şemâline dair yazdığı *Şemâilu'n-Nebî* adlı eserin şerhidir. Yukarıda belirtildiği üzere Karşızâde Cemâleddin, Bursalı Mehmed Tâhir ve Bağdatlı İsmâil Paşa bu eserin varlığından bahsetmiştir.

3. Şerhu Devri'l-A'lâ: İbnü'l-Arabî'nin *Devri'l-A'lâ* adlı vird kitabının şerhidir. Eserin varlığından Karşızâde Cemâleddin ve Bursalı Mehmed Tâhir bahsetmiştir. Eserin tespit edilen bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, no.: 05733-003'te kayıtlı olup 177^b-186^b varakları arasında yer almaktadır.

4. Şerhu Mefâtihi'd-Derîyye: Mustafa b. Ebubekir Sivasî'nin Farsçanın grameri hakkında yazdığı *Mefâtihi'd-Derîyye fî-İsbâtî'l-Kavânîni'd-Dürriyye* adlı eserin Arapça şerhidir. 30 Muharrem 1199 (13 Aralık 1784) pazartesi günü tamamlanmıştır (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, no.: 05733-002, vr. 147^b-176^b; Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, no.: 8044/3, vr. 149^b-193^a; Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, no.: 06330, 1^b-28^a. Müstensih Ali Hasmi b. Muhammed, İstinsah tarihi: 1261/1845 1845).

5. Şerhu Arâisi'l-Enzâr ve Nefâisi'l-Ebkâr: Eserin asıl adı *Nevâmisü'l-Efkâri'l-Esrâr fîmâ alâ Arâisi'l-Enzârî'l-Ebkâr*'dır. Ebu Said Muhammed Hâdimî (öl. 1176/1762), mantıkla ilgili olan *Arâisü'n-Nefâis* isimli eserini yine kendisi *Arâisü'l-Enzâr ve Nefâisü'l-Ebkâr* adıyla şerh etmiştir. Abdullah en-Necîb de bu eseri 15 Şaban 1212'de (2 Şubat 1798) *Nevâmisü'l-Efkâri'l-Esrâr fîmâ alâ Arâisi'l-Enzârî'l-Ebkâr* adıyla şerh etmiştir (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, no.: 05733-001; Milli Saraylar Başkanlığı, Emanet Hazinesi, nr. 1973).

6. Şerhu Mecâmii'l-Hakâik: Ebû Saîd el-Hâdimî'nin (öl. 1176/1762) fıkıh usulüne dair eseri, Mustafa Hulûsi Güzelhisârî *Menâfiu'd-dekâyik fî-Şerhi Mecâmii'l-Hakâyik* adıyla şerh etmiş (İstanbul 1273, 1308; Kahire 1288), Şirvanlı Ahmed Hamdi Efendi de *Levâmiu'd-Dekâyik fî-Tercemeti Mecâmii'l-Hakâyik* adıyla Türkçeye çevirmiştir (İstanbul 1293). Bursalı Mehmed Tâhir ve Bağdatlı İsmâil Paşa'nın aktardıklarına göre Abdullah Necîb Efendi'nin de bu esere dair bir şerhi vardır.

7. Nazmü'n-Nefis: Âyîne-i Zurâfâ ve *Osmânî Müellifleri* gibi kaynaklarda böyle bir eserden söz edilse de şimdiye kadar herhangi bir nüshasına rastlanılmamıştır.

8. Risâletün fî-İsmillâhi Taâlâ: Eserin Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, no.: 56943, vr. 71-79'da kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır (Aşkan, 2019, 36).

9. Şerhu Kelimetü't-Tevhîd: Kral Suud Üniversitesinde yazma eserler içerisinde 2113/3, 54-58'de kayıtlıdır (Aşkan, 2019, 36).

10. Risâletü'l-Vaziyye: Vaz', lafız-anlam ilişkisini konu edinen bilim dalıdır. Abdullah Necîb Efendi önce vaz' ilmi ile alakalı bir risale kaleme almış, aşağıda da belirtileceği üzere, daha sonra da bu risâlesini şerh etmiştir. 1280 tarihinde istinsah edilen risalenin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, no.: 06221, vr. 1^b-2^b'de kayıtlıdır. Aynı nüsha içerisinde bu risalenin şerhi de yer almaktadır. Diğer bir nüshası Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ktp, Mecmuatu'r-Resail içerisinde, nr.37227, vr. 75^b-76^a'da kayıtlıdır. Timur Aşkan, eserin tahkikli neşrini yapmıştır (2019), Fatma Miraç Tekeli eser üzerine yüksek lisans tezi yapmıştır (2019).

11. Şerhu Risâleti'l-Vaziyye: Bu eser, Abdullah Necîb'in "Risâletü'l-Vaziyye" adlı eserine yazdığı şerhtir. Nitekim Abdullah Necîb, eserinin girişinde, "vaz' ilmiyle ilgili ihtilafın olduğu konularda daha önce birkaç satırlık bir şeyler yazdığını ve şimdi de onları şerh etmek istediğini belirtmiştir (Abdullah Necîb Ayıntâbî, Hacı Mahmud Efendi, 06221, 1280 vr. 3b). Eserin Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ktp, Mecmuatu'r-Resâil içerisinde, nr.37227, vr. 84^b-101^b; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 6221, vr. 3^b-26^b'de olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Fatma Miraç Tekeli eser üzerine yüksek lisans tezi yapmıştır (2019).

Araştırmalarımız sırasında, adına kaynaklarda ve akademik çalışmalarda rastlanılmayan bazı eserleri daha tespit edilmiştir. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, no.: BY00003165 kayıtlı mecmuanın içinde başta çalışmamıza konu olan eser olmak üzere Abdullah Necîb'e ait bazı risale ve şiirler olduğu görülmüştür. Söz konusu eserler şunlardır:

12. Kasîdetün Musammatatun fî-Medîhati Ukkâşe: Abdullah Necîb, sadece şerh yazmamış aynı zamanda Arapça ve Türkçe şiirler de kaleme almıştır. O şiirlerinden biri de sahabeden Mihsan b. Hursân el-Esedî'nin (öl. 11/632) övgüsünün kaleme aldığı 24 beyitten oluşan Arapça kasidesidir. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, no.: BY00003165/5, vr. 16^b-17^a'da kayıtlıdır. Sayfanın başına kasidenin ve şiirin adı şu şekilde kaydedilmiştir: *Kasîdetün Musammatatun fî-Medîhati Şeyhi'l-Arab ve Zeyni'l-Edeb Ukkâşe Radiyallahu anh, li-Abdullah Necîb.*

13. Risâletün fî-Hadîsi men Teşebbehe bi-Kavmin: Abdullah Necîb'in, Hz. Peygamber'in "Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhum" yani kim bir topluma benzerse, o da onlardandır." hadisinin açıklamasını yaptığı Arapça risalesidir. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, no.: BY00003165/7, vr. 24^b-25^a'da yer almaktadır.

14. Tercemetü Kasîdeti'l-Hamriyye (Hamriyye Kasidesi'nin Türkçe Manzum Tercümesi): Çalışmamıza konu olan eser, aynı mecmuanın 30^b-33^b varakları arasında yer almaktadır.

15. Arapça Şiir: Konya nüshasının 30^a varığında Abdullah Necîb'e ait 7 beyitlik Arapça bir şiir de yer almaktadır. Şiirin yanına içeriğine uygun kandil, fitil ve yağını resmeden basit bir şekil de çizilmiştir. Şiirin ilk beyti şöyledir:

فجسمى مثيل لزجاجة قنديل

وروحى مثيل الماء فيها لتجميل

Bedenim kandil şişesine benzer, ruhumsa içindeki su gibi güzelleştirmek içindir.

III. Hamriyye Kasidesinin Türkçe Manzum Tercümesi

Abdullah Necîb’in *Hamriyye* kasidesinin manzum tercümesi olan bu eser, bilinen tek Türkçe eseridir. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler bölümünde BY0003165/10 numara ile kayıtlı olan eser 30^b-33^b varakları arasında yer almaktadır. Eser, muhtemelen İbnü’l-Fâriz’in *Hamriyye* kasidesinin Arapça metninden ibaret sanıldığı için kütüphaneye *el-Kasîdetü’l-Hamriyye* adıyla kaydedilmiş, müellif kısmına da sadece İbnü’l-Fâriz’in adı yazılmıştır. Ancak içeriği incelendiğinde eserin sadece *Hamriyye* kasidesinin Arapça metninden ibaret olmadığı, Kasidenin her bir beytinin Türkçe bir beyitle tercüme edildiği görülmüş ve bunun da Abdullah Necîb’e ait olduğu anlaşılmıştır.

Kasideyi beyitler hâlinde ele alan Abdullah Necîb, Arapça her bir beyti, altına yazdığı Türkçe bir beyitle tercüme ederken 22. beyti Farsça olarak tercüme etmiştir. Diğer birçok şarih ve mütercim gibi kasidenin sadece 33 beytini dikkate almıştır. Tercümeyi tamamladıktan sonra ayrıca 20 beyit daha yazmıştır. Münacat niteliğinde olan bu beyitlerde acizliğinden ve çaresizliğinden dem vurarak hata ve günahlarından dolayı huzura eli boş gideceği için Allah’tan merhamet dilemektedir. Merhamet göstermeyip adaletiyle muamele ettiği takdirde, layık olduğu cezayı da inkâr edemeyeceğini itiraf eden şair, “Bana dua edin, duanızı kabul edeyim” ayetindeki müjdeyi hatırlatarak dua ve yakarışlarıyla mağfiret dilemeye devam etmiştir. “Necîb” mahlasını kullandığı anlaşılan şair, makta beytinden önceki beyitte buna yer verir:

İlâhî vir **Necîb**’e mansıb-ı gufrânı rıdvânı

Müyesser eyle yâ Rab vuslat-ı dîdâr-ı Yezdânı

Makta beytinden sonra tercümeyi 26 Şevval 1191 (26-27 Kasım 1777) tarihinde tamamladığını söyleyerek bitirir. Elli yaşına varmadan 1219/1804 yılında vefat eden şairin, bu eseri ölümünden 27-28 yıl önce, diğer bir ifadeyle 22-23 yaşlarında iken kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

Eserlerinin çoğu şerhlerden oluşan Abdullah Necîb’in, Osmanlı geleneksel tercüme ve şerh anlayışını benimsediği görülmektedir. Bu tercümesinde ise kaynak metne sadık kalmakla birlikte kelimeleri erek dile aktarırken sırf kelimelerin karşılığını yazmamış kimi zaman bunları ilave açıklama ve betimlemelerle zenginleştirerek tercümeye edebi ve tasavvufi bir yorum katmıştır: *Hamriyye* kasidesinde geçen “müdâme” (şarap) kelimesini “sahbâ” (şarap) ile açıklamak yerine “sahba-i Subhânî” (ilahî şarap) şeklinde açıklayarak kelimenin tasavvufî anlamını ön plana çıkarırken “hilal” (ay) kelimesini “hilal ebrû” (hilal kaşlı) şeklinde açıklayarak estetik bir mana katmaya çalışmıştır. Metinde geçen bazı örnekler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Kelime	Anlam	Yorum
Bihâ	Onunla	Onun zevkiyle
Kerm	Bâğ	Bâğ u bostân

Hilâl	Hilâl	Hilâl ebrû
Ke’s	Câm	Câm-ı dirahşân
Neşâvâ	Mest	Mest-i Rahmânî
Hatm	Mühr	Mühr-i Süleymânî
Şemm	Şemm	Şemm-i reyhân
Ke’s	Câm	Câm-ı gül-fâm
Leyl	Şeb	Şeb-i zulmet
Necm	Necm	Necm-i rahşân
Semm	Zehr	Zehr-i su’bân
Sekr	Mest	Mest ü hayrân
İlm	İlm	İlm-i Rabbânî
Zalm	Âb-ı dendân	Zülâl-i âb-ı dendân

Tablodaki örneklerden de görüldüğü üzere ana metinde geçen kelimeyi erek dile aktardığında bazen Arapça kelimeyi Türkçe, bazen Farsça, bazen de Arapça kökenli bir kelimeyle, hatta aynı kelimeyle ifade ettiği olmuştur. Dolayısıyla mütercimnin kullandığı dil hakkında çok sayıda Arapça ve Farsça kelime kullandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Hamriyye kasidesinin kafiyesi “mîm” olup, bahr-i tavîlin “fe’ûlün/ mefâ’îlün/ fe’ûlün/ mefâ’îlün” vezniyle yazılmış, kasidede yer yer vezin kusurları bulunmaktadır. Abdullah Necîb ise tercümesinde Türk edebiyatında sıklıkla kullanılan “mefâ’îlün/ mefâ’îlün/ mefâ’îlün/ mefâ’îlün” veznini tercih etmiştir. Kafiyesi ise “nûn” harfinden oluşmaktadır. Şiiri vezne uydurmak ve ahengi sağlamak için vasıl, imale, med, kasr ve tahrik gibi yollara başvurulmuştur.

Tercümenin ilk beytinde yapılan vasıllar örnek gösterilebilir:

Hayâl-i yâr_ile nûş_eyleyüb sahbâ-yı Sübhânî

Anuñ zevkiyle mest_olduğ yok_iken bâğ_u bostânı (1/b)

Aşağıdaki örnek beyitte hem Türkçe hem de Farsça kökenli hecelerde imale yaptığı görülmektedir:

Hilâl ebrû-yı sâkî gün meyiñ câm-ı dirahşânın

Sununca berk ura niçe sitâre bulsa heycânı

Bu örnekte ise “âsâr” ve “hilm” kelimelerinin medli olarak okunduğu görülmektedir:

Zamâne koymadı ol bâdeden âsârdan gayrı

Halîm ola gazab vaktinde her bî-hilm gasbânı

Vezin gereği kelimelerdeki uzun ünlüleri düşürmek suretiyle “kasr” yaptığı yerler de olmuştur. Beytin ikinci mısraında geçen “günâh” kelimesini “güneh” şeklinde yazarak kasr yapmıştır:

Eger yâd olsa bir yerde ser-â-pâ mest olur ehli

Hiç olmaz anlara âr u *güneş* çün mest-i Rahmânî

Aşağıdaki beyitte “yalnız” kelimesini “yalınız” şeklinde okuyarak “tahrîk” yapmıştır:

Alup ol bâdeyi çek *yalınız* ger kasd-ı mezc itseñ

Sakın zulm etme mezc eyle zülâl-i âb-ı dendânı

Vezin gereği bu mısrada geçen “mest” kelimesini medli okumayarak zihaf yoluna gitmiştir.

Anun bir *mest*liğinden gerçi bir ân-içe vakt olsa

Görürsün âlemi münkâd-ı kavl destînde fermânı

Abdullah Necib’in Hamriyye Kasidesi tercümesi, diğer Türkçe manzum çevirilerle temel benzerlikler taşımakla birlikte kendine has özellikleriyle öne çıkar. Şeyhî Abdülmecîd Sivasî, müellifi belirsiz yazar ve Salahi Abdullah’ın çevirileri gibi o da metnin ana temasını koruyarak ilahi aşkı, şarap metaforunu ve tasavvufi derinliği aktarır. Klasik Osmanlı Türkçesinin ağırlıklı olduğu bu tercümede Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun kullanımı diğerleriyle paralellik gösterir. Ancak Abdullah Necib, bazı beyitlerde farklı kelime tercihi ve betimlemeleriyle kendine özgü bir üslup geliştirmiştir. Şiirsellik açısından Salahi Abdullah’ın daha akıcı olan çevirisiyle kıyaslandığında, Necib’in tercümesi yer yer didaktik bir tona bürünse de özgün bir ritim ve anlam katmanı sunar. 19. yüzyıl başlarında (1219/1804) kaleme alınan bu çeviri, dönemin dil zevkini ve kültürel birikimini yansıtmaya da tarihsel bir değer taşır. Sonuç olarak, Abdullah Necib’in tercümesi, Hamriyye geleneğine sadık kalmakla birlikte, orijinal metni farklı bir perspektiften yorumlayarak Osmanlı şiirindeki çeviri çeşitliliğine önemli bir katkı sağlar. Bu yönüyle hem geleneğin devamı hem de özgün bir yeniden inşası olarak değerlendirilebilir.

IV. Eserin Metni

Eserin metni ortaya konulurken, *Hamriyye* kasidesinin Arapça metni ile Abdullah Necib’in tercümesinin metni çeviri yazılı yöntemiyle aktarılmıştır. Çeviri yazıda Oktay New Transkripsiyon fontu kullanılmıştır. Beyitler numaralandırılmış, her beyit, altında dipnotlarla desteklenmiş; bu dipnotlarda Arapça beyitlerin anlamı verilmiştir.

Hamriyye Kasidesinin vezni “fe’ülün/ mefâ’ilün/ fe’ülün/ mefâ’ilün”, Abdullah Necib’in tercümesinin vezni “mefâ’ilün/ mefâ’ilün/ mefâ’ilün/ mefâ’ilün”dür.

1. Beyit

Şeribnâ ‘alâ-zikri’l-ḥabîbi mudâmeten

Sekirnâ bihâ min-ḳabli en-yuḥlaḳa’l-kermu³

Ḥayâl-i yâr ile nûş eyleyüb şahbâ-yı Sübhânı

Anuñ zevkiyle mest olduk yoğ-iken bâğ u bostânı

³ Sevgilinin anısına şarap içtik, üzüm çubuğu yaratılmadan önce onunla sarhoş olduk.

2. Beyit

Lehe'l-bedru ke'sun ve'hye şemsun yudīruhā

Hilālun ve kem yebdū izā muzicet necmu⁴

Hilāl ebrū-yı sākī gün meyiñ cām-ı dirahşanın

Şununca berķ ura niçe sitāre bulsa heycānı

3. Beyit

Ve levlā-şezāhā me'htedeytu li-ḥānihā

Ve levlā-senāhā mā taşavverehe'l-vehmu⁵

Eger hoş buları olmasa bulmazdım reh-i sūqın

Ya nūrı olmasa derk eylemezdi vehm-i insānı

4. Beyit

Ve lem-yubķi minhe'd-dehru ğayre ḥuşāşetin

Ke'enne-ḥafāhā fi-şudūri'n-nūhā ketmu⁶

Zamāne koymadı ol bādeden āşārdan ğayrı

Bulup esrārı erbāb-ı nūhā ḳalbinde kitmānı

5. Beyit

Fe'in-zūkkiret fi'l-ḥayyi aşbaḥa ehluhu

Neşāvā ve lā-‘ārun ‘aleyhim ve lā-işmu⁷

Eger yād olsa bir yerde ser-ā-pā mest olur ehli

Hiç olmaz anlara ‘ār u güneḥ çün mest-i Raḥmānı

6. Beyit

Ve min-beyni aḥşāi'd-denāni teşā‘adet

Ve lem-yebķa minhā fi'l-ḥaḳīķati illā ismu⁸

Ḳulūb-ı ehl-i ‘irfānıñ derūnuñdan göĝe ağdı

Girü ḳalmadı andan nesne ancaḳ nām u nişānı

⁴ Dolunay onun kadehi, kendisi ise hilalin çevrelediği güneştir. Karıştırıldığında nice yıldızlar görünür.

⁵ Güzel kokusu olmasaydı meyhane yolunu bulamazdım. Parlaklığı olmasaydı zihin onu tasavvur edemezdi.

⁶ Zaman, o şaraptan geriye son bir damladan başka bir şey bırakmadı. O dahi akıl ve idrak sahiplerinin sinesinde gizlenmiş sır gibidir.

⁷ Kabilede (mecliste) şarabın adı anılsa, kabile halkı sarhoş olur. Ancak; o sarhoşluktan onlara utanma ve günah yoktur.

⁸ Küplerin içinden yükselen o şarabın hakikatte adından başka bir şey kalmadı.

7. Beyit

Ve in-ḥaṭarat yevmen ‘alā-ḥāṭrı’ mri‘ in
 Eḳāmet bihi’l-efrāḥu ve’rteḥale’l-hemmu⁹
 Huṭūr iderse ger bir kimseniñ ḳalbine bir laḥza
 Muḳīm olup feraḥlar anda reftār ola aḥzānı

8. Beyit

Ve lev-naḫara’n-nudmānu ḥatme inā’ihā
 Le-eskerehum min-dūnihā zālīke’l-ḥatmu¹⁰
 Egerçi ehl-i diller görelerdi mühr-i destīsın
 Hemān anları mest iderdi ol mühr-i Süleymānı

9. Beyit

Ve lev-naḫaḥū minhā ṣerā ḳabri meyyitin
 Le-‘ādet ileyhi’r-rūḥu ve’nte‘aşe’l-cismu¹¹
 Şaḳılsa gerçi ol meyden türāb-ı ḳabr-i mevtāya
 Gelüp ol meyyite cānı ḳıyām iderdi cişmānı

10. Beyit

Ve lev-ṭarahū fi-fey’i ḥā’iṭi kermihā
 ‘Alīlen ve ḳad eşfā le-fāreḳahu’s-suḳmu¹²
 Atılsa bağınıñ ger sāye-i sūrına bir bīmār
 Teveccüh eylemişken mevte şıḥḥat bula ebdānı

11. Beyit

Ve lev-ḳarrebū min-ḥānihā muḳ‘aden meşā
 Ve yentıḳu min-zıkrā mezāḳatihe’l-bukmu¹³
 Muḳarreb olsa bāzārına ḳalkup yürüye muk‘ad
 Tekellüm ide zevḳın zıkr ile ebkemler elsānı

⁹ Bir gün o şarap birisinin hatırına gelse, onun gam ve hüznü gider yerini tam bir sevinç alır.

¹⁰ Meclisteki nedimler şarap testisinin mührüne baksalar, o mühür onları şarap olmaksızın sarhoş eder.

¹¹ Eğer ölmüş birinin mezarı toprağına o şaraptan biraz serpseler, ölmüş olanın ruhu geri döner bedeni canlanır.

¹² Eğer bir hastayı onun asma duvarının gölgesine atsalar (ölüme terk etseler), o hasta şifa bulup hastalıktan kurtulur.

¹³ O şarabın meyhanesine bir kötürümü yaklaştırsalar, hemen yürümeye; dilsiz biri duyduğu lezzetten dolayı konuşmaya başlar.

12. Beyit

Ve lev-‘ abıķat fî’ş-şarkî enfâsu tîbihâ

Ve fî’l-ğarbi mezkûmun le-‘ âde lehu’ş-şemmu¹⁴

Eger maşrıķda şâyi‘ olsa hoş kokuĸları anıñ

Gidüp mağribdeki zükkâm bulurdı¹⁵ şemm-i reyĸânı

13. Beyit

Ve lev-ĸuđibet min-ke’sihâ keffu lâmisin

Lemâ-ďalle ve fî-yedihi’n-necmu¹⁶

Boyansa dest-i sâķî câm-ı gülfâmından ol ĸamrıñ

Şeb-i zûlmetde azmaz kim elinde necm-i raĸşânı

14. Beyit

Ve lev-culiyet sirran ‘alâ-ekmehin ĸadâ

Başıran ve min-râvûķihâ tesma‘u’ş-şummu¹⁷

Açılsa anadan gözsüzlere sırrı ola bînâ

Şağırılar işide süzekiniñ şavtıyla elĸânı

15. Beyit

Ve lev-enne rekben yemmemû turbe arđihâ

Ve fî’r-rekbi melsû‘un lemâ-ďarrahu’s-summu¹⁸

Sefer ĸaşd eylese rûkbân eger ĸâķ-i zemînine

Zarar itmeye melsû‘ olsa anda zehr-i şu‘ bânı

16. Beyit

Ve lev-reseme’r-râķî ĸurûfe’s-mihâ ‘alâ

Cebîni muşâbin cunne ebre’ehu’r-resmu¹⁹

Eger maşrû‘ u mecnûnuñ cebîni üzre bir kâtib

Yazaydı ĸarf-i nâmnın sağ iderdi resm ü nîşânı

¹⁴ Onun güzel kokusu doğuda yayılsa, batıda nezle olanın koku alma duyusu geri gelir.

¹⁵ Satır altında “bulurdı” kelimesinin yerine “alurdı” yazılmış. Nusha.

¹⁶ Eğer dokunanın eli, o şarabın kadehiyle kızıla boyanırsa, elinde öyle bir yıldızla gecede (karanlıkta) yolunu şaşırmaz.

¹⁷ Eğer (mühürlü olan o şarap) anadan doğma kör birine gizlice açılsaydı (körün) gözleri görür, şağırılar da onun süzgecinin şırıltısından yeniden işitirdi.

¹⁸ Bir kervan onun bulunduğ u topraklara yönelse ve aralarında yılan sokmuş biri bulunsa o kimseye zehir zarar vermezdi.

¹⁹ Büyücü, onun adının harflerini cinnet geçiren birinin alına yazıp resmetse, bu yazı (resim) onu iyileştirirdi.

17. Beyit

Ve fevka livā 'i'l-ceysi lev-rukime's-muhā

Le-eskere men tahte'l-livā zālike'r-raḡmu²⁰

Yazılsa nāmı sancağ-ı gürūh üzre hemān ol ḡaṭ

Gürūh-ı zīr-i sancağa virürdi mest ü ḡayrānı

18. Beyit

Tuhezzibu aḡlāḡe'n-nedāmā fe-yehtedī

Bihā li-ṭarīḡi'l-‘azmi men lā lehu ‘azmu²¹

Mühezzeb eyler aḡlāḡ-ı ahālī meclisi tā kim

İrüp maḡṣūda her bī-‘azm anuñla gide ḡırmānı

19. Beyit

Ve yekrumu men lem-ya‘ rifi'l-cūde keffuhu

Ve yaḡlumu ‘inde'l-ḡayzi men lā lehu ḡilmu²²

Bula anıñla cūd-ı Ḥātemi peyveste-i ḡisset

Ḥalīm ola ḡaḡab vaḡtinde her bī-ḡilm ü ḡaḡbānı

20. Beyit

Ve lev-nāle fedmu'l-ḡavmi leṣme fidāmihā

Le-eksebehu ma‘ nā ṣemā'ilihe'l-leṣmu²³

Liṣām-ı ‘aṣīḡān alaydı bir buse ḡicābından

Olurdı bā'is ol meyden ḡiṣāl-i keyf-i sekrānı

21. Beyit

Yeḡülüne lī ṣıfḡā fe-ente bi-vaṣḡihā

Ḥabīrun ecel ‘indī bi-evṣāḡihā ‘ilmu²⁴

Anıñ vaṣḡında dānāsın baña vaṣḡ et anı dirler

Belī evṣāḡına ‘indimde ḡāṣıl ‘ilm-i Rabbānı

²⁰ Onun ismi ordunun sancağı üzerine işlense, bu nakış sancak altındakileri sarhoş ederdi.

²¹ Meclis ehlinin kötü huylarını temizler, azmi olmayanlara azim yolunu gösterir.

²² (O şarap sayesinde) eli cömertlik bilmeyen kimse kerim olur. Öfke anında tahammülü olmayan, halim olur.

²³ Bir topluluğun içindeki cahilin dudağı şarap testisinin ağzındaki süzgece ulaşsa, o öpücük ona şarabın özelliklerinin manasından bir şeyler kazandırır.

²⁴ Bana, “Onun vasıflarını anlat çünkü sen onun vasıflarından haberdarsın.” diyorlar. Evet, sıfatları hakkında bilgim var.

22. Beyit

Şafâ ’un ve lâ-mâ ’un ve luṭfun ve lâ-hevâ
 Ve nûrun ve lâ-nârun ve rûḥun ve lâ-cismu²⁵
 Zihî şâfî velî nî-âb ve key elṭaf hevâ nî-lîk
 Zihî nûrest-i nî-âteş zihî rûḥest-i nî-ḥ^vânî²⁶

23. Beyit

Mehâsinu tehdi’l-mâdiḥîne li-vaşfihâ
 Fe-yaḥsunu fihâ minhumu’n-neşru ve’n-nẓmu²⁷
 Odur kân-ı mekârim mâdiḥini medḥine hâdî
 Olup zîbâlanur her sözleri menşûr u mîzânı

24. Beyit

Ve yaṭribu men lem-yedrihâ ‘inde zikrihâ
 Ke-müşṭâkı Nu‘ min küllemâ zükiret Nu‘ mu²⁸
 Anı hiç bilmeyen mesrûr olur key zıkr olunduḡda
 Sürûr-ı şabb-ı Nu‘ m-âsâ şorulduḡça gül ezḡânı

25. Beyit

Ve ḡâlû şeribte’l-işme kellâ ve innemâ
 Şeribtu’l-letî fi-terkihâ ‘indiye’l-işmu²⁹
 Didiler kim şarâb içdiñ deḡildir öyle ben ancaḡ
 Anı içdim ki terkinde ola zu‘ mumca ‘ işyânı

26. Beyit

Henî ’en li-ehli’deyri kem sekirû bihâ
 Ve mâ-şeribû minhâ ve lâkinnehum hemmû³⁰
 Şifâlar ola ‘ uşşâḡa ki mest oldılar anıñla
 Henûz nûş itmedin maḡzâ murâdıyla ḡulûsânı

²⁵ O içki saftır ama su deḡil, latiftir ama hava deḡil, nurdur ama ateş deḡil, ruhtur ama cisim deḡildir.

²⁶ Ne hoş saf, ama su deḡil; ne hoş latif, ama hava deḡil, ne hoş nur, ama ateş deḡil; ne hoş ruh, ama cisim deḡil. (Mısranın sonunda خوانی şeklinde yazılan kelimenin anlamı tespit edilemediḡi için Arapça metin dikkate alınarak “cisim” diye tercüme edilmiştir.)

²⁷ Güzelligi, onun sıfatını övenlere yol gösterdiḡi için hakkında yazılan şiir de nesir de güzeldir.

²⁸ Nu’mun adı her anıldığında Nu’m’un âşıkları gibi, o şarabın da adı anıldığında onu bilmeyenler sevinçten titrer.

²⁹ “Onu içmekle günah işledin.” Dediler. Yok, hayır! Asıl içilmediḡinde günah olanı içtim ben.

³⁰ Manastır ehline afiyetler olsun. İçmeyip sadece içmeye niyetlendikleri halde ne kadar da sarhoş oldular.

27. Beyit

Ve ‘indī minhā neşvetun kable neş’etī

Ma‘î ebeden tebķī ve in beliye’l-‘azmu³¹

Tene cān gelmedin var bende bir sarhōşluk andan

Hemişe hemdemimdir ger çürüse cismim erkānı

28. Beyit

‘Aleyke bihā şırfen ve in-şī’te mezcehā

Fe-‘adluke ‘an-ẓalmi’l-ḥabībi huve’z-ẓulmu³²

Alup ol bādeyi çek yalınız ger kaçd-ı mezc itseñ

Şaķın zulm etme mezc eyle zülāl-i āb-ı dendānı

29. Beyit

Fe-dūnekehā fi’l-ḥāni ve’stecliḥā bihi

‘Alā nağami’l-elḥāni fe’hye bihā ğunmu³³

Alup destiñe ẓarfından küşāde eyleyüp nüş it

Ġanīmet bāde-i şāfī ağānī vaşf-ı ḥübānı

30. Beyit

Femā-sekenet ve’l-hemmu yevmen bi-mevḍi’ in

Keẓālike lem-yeskūn ma‘a’n-nağami’l-ğammu³⁴

Ki mey endūh ile kaç’ā ma‘iyyet kılmadı bir dem

Keẓālik nağme vü ğam birbirine kıldı ‘udvānı

31. Beyit

Ve fi-sekretin minhā ve lev-‘umre sā‘atin

Tera’d-dehre ‘abden tā’i’an ve leke’l-ḥukmu³⁵

Anuñ bir mestliginden gerçi bir ân-içe vaķt olsa

Görürsün ‘ālemi münķād-ı ķavl destiñde fermānı

³¹ Ben doğmadan önce o şaraptan bende bir neşve vardı. Kemiklerim çürüse bile o neşve benimle sonsuza dek kalacaktır.

³² Şarabın (su) katılmamışını iç. Ona bir şey karıştırmak istediğinde (sevgilinin dişlerinin suyunu kat) sevgilinin dişlerinin suyundan yüz çevirmen (sevgilinin dişlerinin suyundan başka bir şey katman) zulmün ta kendisidir.

³³ Onu meyhanede ara ve cilvesine talip ol. Ezgilerin nağmesiyle iç ki ganimet bulasın.

³⁴ Gam ile nağme bir arada durmadığı gibi o şarap ile gam bir arada durmaz.

³⁵ Onunla bir saatliğine sarhoş kaldığında, zaman senin emrinde bir köle, sen de onun hâkimi olduğunu göreceksin.

32. Beyit

Felâ-‘ayşe fi’ d-dunyâ li-men ‘âşe şâhiyen
Ve men lem-yemut sukren bihâ fâtehu’l-‘hazmu³⁶

Ayık dirlik iden dirilere yok dirilik aşlâ
O kim mest olmadın öldi aña şad hayf u hüsranı

33. Beyit

‘Alâ-nefsihi fe’l-yebki men dâ‘a ‘umruhu
Ve leyse lehu fihâ naşibun ve lâ-sehmu³⁷

Pey-â-pey ağlasun nefsine k’ol ‘ömri hebâ olup
Aña olmadı ol şahbâ-yı gülfâmiden erzânî³⁸

[Münâcât]

Huşuşan bu siyeh-rû pür haṭâ vu bed-reviş çâker
Günâh-ı şad hezârı mürtekib yok ḥadd ü imkânı
Harîḳ-i âteş-i zillet ğarîḳ-i lücce-i ğaflet
Esîr-i bend-i nefsânî şikâr-ı dâm-ı şeyṭânî
Hulâşa ‘arşa-ı ‘işyânda bir şîr-i bî-hemtâ
Gülistân-ı ‘amelde beşşe-veş yok ṭâḳat u cânı
Dil-i pür jengi fehm-i ma‘ nî-i zâhirde bâṭında
Olup a‘ mâ-şîfat derk etmedi da‘ vâyı bürhânı
Şeb-i ğafletde bî-ṭâ’îl geçüp bu âna dek ‘ömri
Der-i sulṭâna râhı bulmadı bir râh-ı tâbânî
‘Ubûdiyyetde genc-i hazrete şâyeste bir şey yok
Sükûnet bula bârî âteş-i ḳalb-i ğamistânı
Ve lîkin ben gedâya belki mecmû‘-ı günâhkâra
Ne ğam yâ Rabbi faẓlîñla idersiñ ‘afv u iḥsânı
‘Uşât-ı ‘âlemiñ kevnini ṭutsa ṭulmet-i cürmi
Bulur ḥurşîd-i ‘avfiñla ḳamusı maḥv u fiḳdânı
Ve gerçi ‘adl idersiñ key sezâyım yoḳdur inkârım

³⁶ O şaraptan içmediği için bu dünyada ayık olarak yaşayan kimseye hayat yoktur. Onun sarhoşluğuyla ölmemiş kimse akıl ve hikmeti kaçırmıştır.

³⁷ O şaraptan bir pay ve nasibi olmaksızın ömrünü boşa harcayan kimse, kendi nefsine ağlasın.

³⁸ Kad temmetü’l-kasîdetü (Kaside tamamlandı.): der-kenâr.

Buyurduñ lîk “Ud‘ ünî”³⁹ delîl-i naşş-ı Qur‘ânî
 İcâbet müjdesi dergâh-ı Mevlâdan berâyâya
 Zihî hücceet zihî bürhân key maşûş bünyânı
 Yedinde ra‘ d-veş berķ ura ‘ abdiñ naşş-ı fermânı
 Şayup çeyş-i ‘ azâbı hep urur nîrâna nîrânı
 İlâhî haķdurur firdevs ü nîrânın ķamu hûkmüñ
 Haķîm-i Lem-yezelsin hîkmetiñ yok hadd ü pâyânı
 Raķîm-i âcil ü Raķmân-ı ‘ âcilsin eyâ settâr
 Libâs-ı luţf ile pinhân idersiñ nice ‘ uryânı
 Ra ‘ûf-i Zü‘l-celâl ü Zü‘l-kemâl ü Zü‘l-keremsin sen
 Zülâl-i raķmetiñ ‘ ummânı vâsi‘ cümle ekvânı
 Şıfât u zâtıña bir kes deĝil enbâzı⁴⁰ lâ hâşâ
 Fe-âmennâ bihi haķķan bi-eyķân u itkânı
 İlâhî müznibem ‘ âşî günehķârem siyeh-rüyem
 Der-i luţfiña geldim tâ dökem yaşı şaçam ķanı
 İki düşmân elinde ķayd-i bendem derdimendem⁴¹ lîk
 Yine sen def‘ idersin üzerimizdeki düşmânı
 Söyündür nâr-ı ‘ işyânım fûrât-ı ‘ afviyle yoksa
 Keser nîrân-ı eĝânım semâdan berf ü bârânı
 İlâhî vir **Necîbe** manşıb-ı ĝufrânı rızvânı
 Müyesser eyle yâ Rab vuşlat-ı dîdâr-ı Yezdânı
 Şalât-ı pür şafâ ol gevher-i yektâya olsun kim
 Anıñla buldı ‘ irfânı ehâlî râh-ı Sübhânı
 Kıad temmet bi-‘ avni‘ llâhi ve hûsni tevfiķihi Sene: 1191 fî-Erba‘ â-i Şevvâl

26⁴²

Sonuç

İbnü'l-Fâriz'in divanında yer alan Hamriyye kasidesi, şarap ve ilahi muhabbeti iç içe işlediği önemli bir şiirdir. Kasidenin beyit sayısı, matbu ve yazma nüshalarda farklılık gösterse de 33 ile 41 arasında değişmektedir. Bahr-i tavîl kalıbıyla yazılan kaside, genellikle “Mîmiyye” olarak anılmakla birlikte, içki teması nedeniyle “Hamriyye” adıyla daha çok tanınmıştır. Kaside, İbnü'l-

³⁹ Ud‘ ünî estecib leküm. (Bana dua edin, duanızı kabul edeyim). 40/Mümin, 60 ayet.

⁴⁰ Medli heceyi harekeyle göstermiştir.

⁴¹ Medli heceyi harekeyle göstermiştir.

⁴² Eser 26 Şevval 1191 (27 Kasım 1777) tarihinde tamamlanmıştır.

Fâriz’in vahdet-i vücûd düşüncesini ve ilahi aşkı, şarap betimlemeleriyle ifade ettiği bir eserdir. Bu düşünceye göre, kainat Allah’ın tecellisiyle var olmuş ve her şey, aşk ve muhabbetin sonucudur. Dâvûd-ı Kayserî gibi şârihler, kasidenin anlaşılabilmesi için “hakîkî muhabbet”in bilinmesi gerektiğini vurgulamıştır.

İbnü’l-Fâriz, kasidenin ilk beyitlerinde, Allah’ın varlık sahnesine çıkmadan önceki muhabbetini ve iradesini anlatırken, ilerleyen beyitlerde şarabın farklı hallerini tasvir etmiştir. Yirmi ikinci beyitte tasavvufi bir örnekle zihinlerde manzaralar canlandırırken, beşinci beyitte şarap içenlerin sabaha sarhoş uyanmalarını betimlemiştir. Dokuzuncu beyitte ise, ilahi muhabbetin ölüleri diriltme etkisini, kıyamet gününe dair imgelerle birleştirerek anlatmıştır. Kaside, zaman zaman ruh hâlindeki değişimleri gözler önüne serer; yedinci ve sekizinci beyitlerde, şarapla birlikte bir insanın üzüntüden ferahlığa geçişini, ardından sarhoş olmasını anlatan sahneler yer alır.

Hamriyye kasidesi üzerine çok sayıda Arapça, Farsça, Türkçe tercüme ve şerh yazılmıştır. Kaside ilk defa 751/1350 tarihinde vefat eden Osmanlı müderrislerinden Dâvûd-ı Kayserî tarafından Arapça olarak şerh edilmiştir. Diğer önemli Arapça şerhi yine Osmanlı âlimlerinden Kemal Paşazade tarafından kaleme alınmıştır. Kasidenin Farsça tercüme ve şerhi, ilk defa Hemedânî ardında Mollâ Câmî ve İdrîs-i Bitlisî gibi önemli şahsiyetler tarafından yapılmıştır. Kasidenin ilk Türkçe şerhi ise 16. asrın sonlarında vefat eden Abdüsselâm b. Nu’mân tarafından yapılmıştır. 17. asırdan itibaren Türkçe tercüme ve şerhlerin sayısı giderek artmış, günümüze kadar yirmiye yakın eser tespit edilmiştir. Bunların da üçte biri manzum veya manzum-mensur olarak kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Söz konusu manzum tercümelerden biri de çalışmamıza konu olan ve 26 Şevval 1191 (27 Kasım 1777) tarihinde Abdullah Necîb tarafından kaleme alınan tercümedir.

Araştırma sırasında Abdullah Necîb’in hayatına dair bazı ayrıntılara ulaşıldığı gibi kaynaklarda adı geçmeyen *Kasîdetün Musammatatun fî-Medîhati Ukkâşe* ve *Risâle fî-Hadîsi Men Teşebbehe bi-Kavmin* adlı eserleri ile çalışmamızın konusu olan *Hamriyye* kasidesinin Türkçe manzum tercümesi tespit edilmiştir.

Tercümenin bugüne kadar gün yüzüne çıkmamış olması; eserin hacim olarak küçük olması ve Türkçe beyitlerin Arapça beyitlerin altına yazılmış bulunmasıyla açıklanabilir. Bu durum, eserin hem araştırmacıların dikkatinden kaçmasına hem de kütüphane kayıtlarında açık şekilde yer almamasına neden olmuştur.

Önceki birçok mütercim ve şarih gibi kasidenin sadece 33 beytini dikkate alan Abdullah Necîb, geleneksel tercüme anlayışına uygun olarak aruz veznini kullanmıştır. Tercüme sırasında ana metne sadık kalmakla birlikte ilahi muhabbet konusunu işleyen *Hamriyye* kasidesinde geçen kelime ve kavramları muhtevaya uygun olarak tercüme etmiştir. Bunu da uygun sıfatlarla veya ilave açıklamalarla sağlamaya çalışmıştır. Bu da, Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olduğu bir metnin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Hamriyye kasidesinin her beytini Türkçe bir beyitle açıklayan Necîb’in, 22. beyti Farsça bir beyitle açıklamış olması, onun bu konuda yazılmış Farsça bir tercümeyi örnek almış olabileceğini akla getirmektedir. Ancak bu yönde

herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Şair için Farsça bir tercüme yapmak, muhtemelen daha kolay ya da daha uygun gelmiş olabilir.

Bu araştırma ile *Hamriyye* kasidesinin XVI. asırdan başlayarak günümüze kadar yirmiye yakın Türkçe tercüme ve şerhi yapıldığı, bunların da üçte biri manzum veya manzum-mensur olarak kaleme alındığı anlaşılmıştır. Yapılacak yeni araştırmalar bu sayının daha da artmasını sağlayacak ve *Hamriyye* kasidesinin Türk edebiyatında gördüğü ilgiyi ortaya koyacaktır.

Kaynakça

- Abdel-Maksoud, Belal. *İbnü'l-Fariz ve İsmail Ankaravi'nin Kaside-i Hamriyye Şerhi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Abdullah Necîb Ayıntâbî. *Kenzü'l-Vefâ fî-Şerhi's-Şifâ*. Yazma Eser. Yazma Bağışlar: Süleymaniye Kütüphanesi, 00032.
- Abdullah Necîb Ayıntâbî. *Risâletü'l-Vaziyye Şerhi*. Yazma Eser. Hacı Mahmud Efendi: 06221.
- Ak, Murat. "Ahmed Sâfi Bey'in Kasîde-i Hamriyye Tercümesi". *Journal of Turkish Studies* 11/Volume 11 Issue 17 (01 Ocak 2016), 1-1. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.10058>
- Akdağ, Ahmet. "Abdüsselâm b. Nu'mân b. Halîl'in Kasîde-i Hamriyye Şerhi". *The Journal of Social Sciences* 15/15 (01 Ocak 2017), 465-500. <https://doi.org/10.16990/SOBIDER.3683>
- Alâiyevî, Kara Mustafa. *Leme'âtu'l-Berkiyye fî-Şerhi Kasîdeti'l-Mîmiyye*. İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1310.
- Aşkan, Timur. "Abdullah Necîb el-Ayıntâbî'nin er-Risâletü'l-Vaz'iyye Adlı Eserinin Tahkikli Neşri (تحقيق «الرسالة الوضعية» لعبد الله النجيب العينتابي)". *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 2/1 (2019), 31-80.
- Bağdatlı İsmâil Paşa. *Hediyetü'l-Ârifin Esmâu'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. 2 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- Bağdatlı İsmâil Paşa. *İzâhü'l-Meknûn fî'z-Zeyli alâ-Keşfi'z-Zünûn an-Esâmi'l-Kütûbi ve'l-Fünûn*. 2 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1747.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. haz. M. A. Yekta Saraç. III Cilt. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016.
- İnce, Muhammet. *El-Menhelü'l-Fâiz - İbnü'l-Fâriz Dîvânı Şerhi (İnceleme - Tenkitli Metin)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.
- İnce, Muhammet. "Hamriyye Kasidesinin Müellifi Belirsiz Farsça-Türkçe Manzum Bir Tercümesi". *Avrasya Beşeri Bilim Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2024), 15-28.
- İnce, Muhammet. *İbnü'l-Fâriz'ın Hamriyye Kasidesinin Arapça, Farsça ve Türkçe Şerhleri*. Yayınlanmamış: Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018.
- İnce, Muhammet. *Sevgilinin Hayaliyle Mest Olduk Hamriyye Kasidesinin Tercümesi*. İstanbul: Kriter, 2024.

- İnce, Muhammet. *Üzüm Çubuğu Yaratılmadan Evvel.. Levâmi-i Şerh-i Kasîde-i Hamriyye Levâmi Tercümesi*. İstanbul: Büyüyen Ay, 2021.
- Karşılızâde, Cemâleddin Mehmed. *Osmanlı Târih ve Müverrihleri (Âyine-i Zurfâ)*. İstanbul: İkdâm Matbaası, 1314.
- Kaya, Mahmut. *İslâmî Edebiyatta Şaheserler*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.
- Kaya, Mahmut. “Kutsal Aşkın Destanı (el-Kasitedü’l-Hamriyye)”. *Yüzakı* 8, 9, 10, 11 (2005), 14-15, 20-21, 20-21.
- Mehmed Nâzım. *İbn Fâriz Tercemesi*. Dersaadet [İstanbul]: Şems Matbaası, 1330.
- Mehmed Saîd. *Tarab-engîz*. İstanbul: Mühendisyan Matbaası, 1288.
- Özçakmak, Fatma. “Türk Edebiyatında Kaside-i Hamriyye Şerhleri ve Kitab-ı Şerh-i Hamriyye-i Farızıyye”. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)* 7/2 (27 Ağustos 2022), 106-126. <https://doi.org/10.30568/tullis.1156519>
- Tekeli, Fatma Miraç. *Abdullah Necip el-Ayıntabî’nin er-Risaletü’l-Vaziyyesi ve Şerhi (Tahkik ve İnceleme)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Toptaş, Mahmut. “Kaside-i Hamriyye”. *Yönelişler* 46 (1990), 13-15.
- Yar, Halim - Ceylan, Hadi Ensar. “Şifâî Mehmed Dede’nin el-Kasîdetü’l-hamriyye Şerhi”. *İslâmî Araştırmalar/Journal of Islamic Research* 31/3 (2020), 529-566.
- Yıldırım, Yusuf. “Abdûlmecîd-i Sivasî’nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi”. *İstem* 0/25 (2015), 151-175.